

УДК 336.71(477):330.131.7-044.964

*Т. А. Васильєва, д-р екон. наук, проф., С. Д. Богма, аспірант,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"*

РИЗИКИ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто ризики консолідаційних процесів у банківській системі України та побудовано їх класифікацію з урахуванням вітчизняного досвіду.

Ключові слова: консолідація, злиття та поглинання, ризики консолідації банківського капіталу, банківська система України.

Постановка проблеми. Сьогодні консолідаційні процеси в банківській системі України привертають все більше уваги з боку аналітиків і науковців через їх вагомий вплив на реструктуризацію та розвиток вітчизняної банківської системи. Незважаючи на позитивні наслідки консолідації банківського капіталу в Україні, злиття та поглинання банків як основні її форми можуть нести ряд ризиків у мікро- та макроконтексті. Враховуючи даний аспект, такі тенденції набувають особливо важливого значення для розвитку фінансового сектору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань консолідації капіталу в банківській системі України присвячено роботи таких вчених та економістів, як О. Скоробогач, А. В. Сашинська, С. М. Козьменко, Г. Р. Балянт, О. М. Костюк, П. Б. Чурило, О. Ю. Пронін, Б. Степаненко, Н. В. Циганова, І. Л. Сазонець та ін.

Не вирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на значну кількість робіт вітчизняних і зарубіжних учених у напрямку дослідження консолідаційних процесів у банківській системі України, недостатньо уваги приділяється питанням, пов'язаним із вивченням ризиків, які можуть нести злиття та поглинання банків як на мікро-, так і на макрорівні в банківській системі.

Метою статті є дослідження негативних наслідків консолідаційних процесів у банківській системі України та розвиток науково-методичних підходів до класифікації ризиків консолідації банківського капіталу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як показує зарубіжний досвід, консолідація є дієвим інструментом реорганізації та реформування банківської системи країни. За рахунок злиттів та поглинань (Mergers and

Acquisitions – M&A) банки намагаються розширити географію своєї діяльності, утримати свою частку на ринку, збільшити вартість бізнесу, активізувати свою діяльність, зменшити податкове навантаження та досягти синергічного ефекту за досить високого рівня конкуренції в поточних умовах функціонування банківської системи. Консолідаційні процеси в банківській системі мають позитивний ефект не лише на рівні окремих банків і банківських груп, за високого рівня ефективності угод злиття та поглинання банків буде досягатися і макроефект, оскільки підвищення концентрації банківського капіталу в країні є однією зі складових її економічного розвитку та інтеграції у міжнародний простір.

Незважаючи на позитивний ефект від консолідації банківського капіталу в країні, угоди злиттів і поглинань у банківському секторі супроводжуються негативними наслідками та ризиками. Враховуючи це, особливої актуальності сьогодні набуває дослідження напрямків їх можливого прояву в Україні.

Зважаючи на ситуацію, що склалася в останні роки у вітчизняному банківському секторі, великі угоди щодо злиття/поглинання банків в Україні здійснювались як між резидентами України (наприклад, об'єднання ПАТ “ПУМБ” і ВАТ “Донгорбанк”), так і за участю зарубіжних банків та світових фінансових груп (придбання АКБ “Аваль” групою “Райффайзен Інтернаціональ” (Австрія), придбання АТ “УкрСиббанк” групою “BNP Paribas Group” (Франція), придбання ПАТ “Промінвестбанк” ДК “Банк розвитку і зовнішньоекономічної діяльності (Зовнішекономбанк)” (Росія) тощо). При цьому за аналізований період спостерігається більша кількість угод за участю зарубіжних учасників, що відобразилось у значному припливі іноземного капіталу в банківську систему України [5; 6]. Навіть за високого рівня планування та розробки стратегії об'єднання банків дана процедура може нести за собою певні ризики. Досить часто виникає ситуація, коли банки-покупці не досягають тих цілей, які вони ставили перед собою, плануючи цю угоду, що змушує їх покидати відповідний ринок.

На нашу думку, ризики консолідаційних процесів у банківській системі України слід розглядати на рівні окремих банків-учасників (мікрорівень) та на рівні держави та банківської системи в цілому (макрорівень).

На мікрорівні консолідація банків може мати негативні наслідки через організаційні зміни, зміни фінансових результатів діяльності банку, кадрові зміни, податкові зміни, несумісність інформаційних технологій тощо [1; 2; 4].

Насамперед злиття/поглинання банків передбачає зміну їх організаційної структури, тому одним із ризиків M&A є ризик невдало сформованої організаційної структури об'єднання. Поширеними є випадки ліквідації старих підрозділів банків, які в подальшій діяльності новоствореної установи могли б мати стратегічно важливе значення, однак їх відсутність може справляти негативний вплив на функціонування об'єднання.

З ризиком невдалих організаційних змін пов'язаний ризик зміни персоналу. При певних перебудовах в організаційній структурі, тобто при розформуванні підрозділів/департаментів або ж створенні нових структурних одиниць в банку, виникає ризик зміни персоналу. За ліквідації підрозділів банк може втратити кваліфікованих працівників, викликавши при цьому зниження лояльності працівників до керівництва, зростання кількості конфліктних ситуацій, зниження продуктивності праці та створення напруженої психологічної атмосфери в колективі. Навпаки, при формуванні нових підрозділів слід залучати нових фахівців, однак для наймання якісного персоналу необхідний час, що іноді ставить під сумнів можливість дотримання часових орієнтирів у формуванні консолідованих угруповань.

Поряд з ризиком зміни організаційної структури в учасників об'єднання можуть виникати проблеми не лише з приведенням різних організаційних структур банків до одного типу, а й щодо налаштування інформаційних систем та технологій. На сьогодні банки використовують найновітніші інформаційні розробки, які суттєво відрізняються одна від одної, тому при об'єднанні банків виникає ризик невідповідності інформаційних систем банків і ризик додаткових витрат на інтеграцію цих систем та баз даних. Уніфікація та стандартизація інформаційного забезпечення в межах консолідаційної структури вимагає додаткового часу, що формує додаткові ризики.

Поширеною практикою у світі, в тому числі і в Україні, є помилкове визначення ціни угоди, що може нести ризик переплати або недоотримання прибутку. Частіше за все спостерігається саме завищена ціна продажу банку, яка не відповідає реальному стану справ у даній установі. У результаті цього банк-покупець укладає угоду з банком, що на момент купівлі нібито демонструє "позитивні" фінансові показники, однак через деякий час можуть проявитися певні проблеми (погана якість активів, незазначені в документах зобов'язання тощо).

На сьогодні проблемою консолідаційних процесів в Україні, як і в країнах СНД, є непрозорість угод і непрозоре корпоративне управління. Все це несе за собою ризик затягування строків угод та іноді ставить під сумнів можливість укладання цих угод взагалі [1; 2; 4; 7; 8].

В умовах нестійкої довіри клієнтів до банків особливої уваги за-слуговує ризик втрати ділової репутації банків у результаті об'єднання. З даним ризиком пов'язаний ризик втрати лояльності клієнтів та їх можливий відтік після завершення інтеграційних процесів. Для уникнення реалізації таких ризиків слід проводити відповідну інформаційну компанію серед клієнтів і приділяти особливу увагу дотриманню високих стандартів обслуговування протягом строку реалізації угоди злиття/поглинання.

При розгляді ризиків консолідаційних процесів у банківській системі не слід забувати й про юридичні ризики. Насамперед мова йде про ризик виникнення судових позовів з боку органів державного регулювання, споживачів або працівників банку. Також останнім часом особливої актуальності набувають і ризики збільшення податкового навантаження на банк, що пов'язано з недостатнім опрацюванням юридичних та фінансових аспектів M&A угод.

Укрупнення банківського бізнесу завжди розцінюється як позитивна тенденція розвитку банківського бізнесу, оскільки банк з більшим розміром капіталу отримує більше можливостей протистояти фінансовим потрясінням. Однак поряд з цим виникає ризик зниження кредитоспроможності новоствореної установи через укрупнення та невідзначеність результативності постінтеграційних процесів.

Усі перелічені вище ризики так чи інакше мають фінансові прояви, що відбивається у зростанні витрат банку. Одним із ризиків консолідації банків, який має явно виражену фінансову складову, є ризик появи у щойно придбаному банку позабалансових зобов'язань, які не відображені у документах. Покупець банку, здійснюючи угоду, може проводити досить ретельний аналіз установи, але даний ризик все рівно залишається. Що стосується балансових зобов'язань, то тут виникає ризик того, що кредитори можуть вимагати погашення існуючих зобов'язань банку у досить короткий строк [4; 7; 8].

Консолідаційні процеси в банківській системі мають вагомий вплив на економічний розвиток країни, оскільки вони суттєво впливають на формування конкурентного середовища, в якому визначаються можливості банків щодо фінансування реального сектору економіки та обслуговування внутрішніх і міжнародних грошових потоків. Тому паралельно з мікрорівнем ризику консолідації банківського капіталу в Україні слід розглядати також і на макрорівні.

Основним ризиком консолідаційних процесів банків України на макрорівні є ризик зменшення конкуренції на ринку банківських послуг. У результаті укрупнення банків на ринку формується обмежена

кількість великих банків, які будуть мати найбільшу частку на ринку та відповідно справлятимуть “монопольний” вплив на інші банки. Внаслідок консолідації банків в Україні можна очікувати зменшення кількості установ на ринку банківських послуг та зниження рівня “здорової” конкуренції на ньому. Найбільші банки матимуть високий рівень концентрації капіталу та фінансових ресурсів у системі, що може супроводжуватися підвищенням вартості ліквідних коштів на міжбанківському ринку, встановленням лімітів, нездатністю дрібних банків утримувати свої позиції на ринку, збільшенням кількості банкрутств банків тощо.

Зважаючи на той факт, що частка іноземного капіталу в банківській системі України за станом на 01.01.2012 становила близько 54 % [3], подальша консолідація банківського капіталу в Україні за участі зарубіжних учасників створює ризики для розвитку вітчизняних банків, які на сьогодні перебувають у доволі складному фінансовому становищі. Тому особливої актуальності на сьогодні набуває встановлення певних обмежень на участь іноземних банків і фінансових груп у консолідаційних процесах у банківському секторі України або визначення таких умов, за яких вітчизняний банк буде контролювати діяльність об’єднання без вирішального впливу та втручання з боку іноземних учасників.

На макрорівні особливу увагу слід приділяти ризикам, пов’язаним зі здійсненням державного регулювання і контролю за банківськими об’єднаннями в Україні. Великі банківські групи або банківські фінансові групи привертають до себе особливу увагу з боку наглядових органів через складність перевірки їх фінансового стану. Крім того, внаслідок об’єктивної та суб’єктивної асиметрії інформації про їх стан виникає ризик виникнення фінансових проблем у майбутньому, що у свою чергу може нести системний ризик для всієї фінансової системи [9]. У той же час ситуація ускладнюється ще й тим, що по суті всі завдання контролю та регулювання у сфері злиттів та поглинань банків в Україні покладені на Національний банк України, що створює додаткове навантаження на даний орган. Для уникнення такої ситуації частину функцій у сфері регулювання, нагляду та контролю за ринком банківських злиттів та поглинань в Україні слід передати Антимонопольному комітету України, спеціальним комісіям та іншим органам, як це було зроблено зокрема у США та країнах Європейського Союзу.

На основі проведеного аналізу ризиків консолідаційних процесів у банківській системі України побудуємо класифікацію даних ризиків (рис. 1).

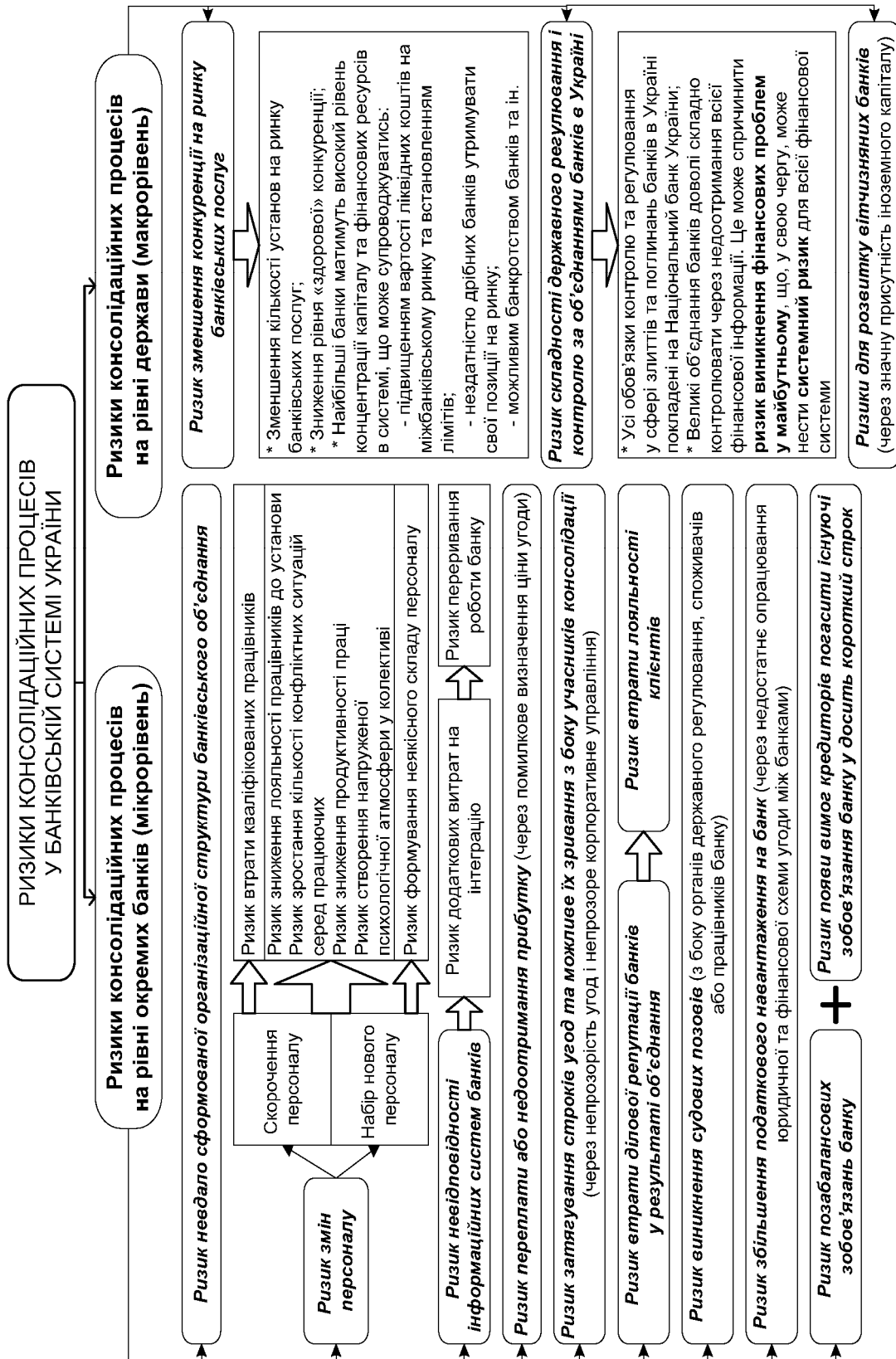

Рис. 1. Класифікація ризиків консолідаційних процесів у банківській системі України

Отже, бачимо, що консолідаційні процеси в банківській системі України містять у собі велику кількість ризиків, які мають бути враховані на всіх етапах здійснення угоди злиття чи поглинання банків.

Висновки. Таким чином, враховуючи актуальність консолідаційних процесів у банківській системі України та ряд ризиків, що їх супроводжують на мікро- та макрорівні, постає необхідність розробки рекомендацій щодо забезпечення оптимального рівня консолідації банків, за якого буде створена необхідна, але не надмірна, конкуренція між установами для розвитку та функціонування, обмежиться вплив іноземного капіталу на національну банківську систему, не виникне ситуації, коли буде монополістична присутність певних банків на ринку. У даному аспекті доцільним є застосування досвіду США та країн Європи щодо розподілу повноважень з регулювання та контролю ринку банківських злиттів та поглинань між відповідними уповноваженими органами. Це зробить даний ринок більш прозорим та дасть змогу уникнути фінансових проблем у створених об'єднаннях та банківській системі в цілому.

Список літератури

1. Балянт, Г. Р. Ефективність злиття і поглинань банків [Електронний ресурс] / Г. Р. Балянт // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, м. Київ. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_2/zmist.files/01.pdf.
2. Кочергіна, Н. Міжнародні злиття та поглинання банків як прояв глобалізації фінансових ринків [Електронний ресурс] / Н. Кочергіна, Б. Степаненко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : економіка. – 2006. – № 88. – С. 54–57. – Режим доступу : http://bohdana.hmarka.net/start_files/article/mergers2005.pdf.
3. Офіційний Інтернет-сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Економічні матеріали. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
4. Риски слияний и поглощений кредитных организаций в современной России [Электронный ресурс] // Tenzor Consulting Group, 2011. – Режим доступа : http://www.mail5880.mts.md/?page=itrec_20&id=264.
5. Сашинська А. В. Злиття і поглинання в банківському секторі України [Електронний ресурс] / А. В. Сашинська, Є. О. Стрижак // Придніпровський научний вестник. – 2011. – № 8. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.
6. Скоробогач О. Стан і тенденції розвитку процесів злиття і поглинання у банківській системі України [Електронний ресурс] / О. Скоробогач // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1. – Режим доступу : http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/1_30_2011/30_03_07.pdf.
7. Что такое риски М&А и их влияние на слияния и поглощения? [Электронный ресурс] // Tristar. Слияния и поглощения компаний. – 2009. – Режим доступа : http://tristar.com.ua/1/art/chto_takoe_riski_ma_i_ih_vliianie_na_sliianiia_i_poglosheniia_15237.html.

8. Duff V. Mergers & Acquisition Risks [Electronic source] / V. Duff // Business & the Economy. eHow. – 2011. – Access mode : http://www.ehow.com/info_7869097_mergers-acquisition-risks.html.
9. Consolidation of The Financial Sector [Electronic source] // Financial Stability Review. – 2006. – Access mode : <http://www.sbp.org.pk/fsr/2006/English/Financial%20sector%20Consolidation.pdf>.

Отримано 23.04.2012

Summary

The article reviews the risks and negative effects of consolidation processes in the banking system of Ukraine, developed scientific and methodological approaches to the classification of risk consolidation of banking capital in Ukraine.